

lingens fulla bredd, utan är mer tänkt som ett smakprov i hopp om att väcka nyfikenhet hos andra. Redan bokens omslag har stora utsikter att locka läsaren innanför pärnarna. Den som gör det upptäcker snart att Johan Knutsson har åstadkommit en innehållsrik och mycket läsvärd bok, som bidrar till att föra forskningen om landsbygdens konstnärliga produktion framåt inom konstvetenskapen.

Britt-Inger Johansson, Uppsala

Inga-Lisa Petersson: *Statens läsebok*. Litteratur Teater Film, Nya Serien 18. Lund University Press, Lund 1999. 213 s. Zusammenfassung. ISBN 91-7966-560-8.

Inga-Lisa Peterssons syfte är att klargöra vilka intressen som ledde fram till utgivningen av *Läsebok för folkskolan* 1868. Hon utgår ifrån att Carl Jonas Love Almqvists program *Om svenska uppfostringsväsendet* haft avgörande betydelse för bokprojektet. "Arvet från Almqvist" är krav på allmän uppfostran av hela folket både i fråga om kunskaper och andlig förkovran. Petersson vill se denna kontinuitet också i "bondeidealiserings", överförd från Almqvists författarskap till Artur Hazelius kommande insamlingsverksamhet. I avhandlingen definieras inte begreppet "folk" i tidssammanhanget och företeelser blir ibland stereotypa utan resonemang kring detta idékomplex. Det bör också sägas att hon använder "arv" och "påverkan" som hypotetiska begrepp. Till inspirationen från Almqvist räknas också fokusering på skandinavismen i utformningen av läseboken. Här har Petersson ett rikhaltigt material för att belysa gemensamma tankemönster, riktlinjer för samnordiska texturval och pedagogiska program för behandling av språk, historia, folkliv, landskap m.m.

1860-talet beskrivs med en sammanfattning av de stora politiska frågorna och med lösryckta notiser om förändringar. Det hade varit värdefullt att i stället få en samhällsbild med inriktning på reformer, sociala strukturer och tankeströmningar – som kontext till läsebokens tillkomst. Meningsfulla sammanhang framgår i stället i den engagerande redovisningen av tre redaktioners aspekter under tidsperioden. Hur *Läsebok för folkskolan* blev de många redaktörernas bok är ett fortlöpande tema i avhandlingen. Huvudredaktör var ecklesiastikministern Frans Ferdinand Carlson, tidigare professor i historia vid Uppsala universitet. Hans intentioner var framför allt en enhetlig ideologi. Detta

är viktigt i Peterssons noggranna redovisning av tillkomsthistorien. Hon lånar historieprofessorn Torkel Janssons definition "statens läsebok" för den medvetna styrningen att utbilda folket till medborgare. Med en detaljrik presentation av experter i de olika redaktionerna klargör hon olika aspekter på utformningen.

I Göteborg hade staden övertagit ansvaret för skolan. Pedagogerna i den redaktionsgrupp som bildades där utgick från borgerliga plikter att ge folkuppföstran för att bevara samhällets stabilitet. Ledande skolmän, präster och tidningsmän samverkade i engagemang för samhällsbevarande bildningsprogram. Petersson redogör för deltagarnas positioner, pedagogiska idéer och samhällssyn i förarbetet till läseboken och för den debatt om skolans inriktning som fördes i pressen. Med impulser från Danmark, Tyskland och Schweiz utvecklade redaktionsgruppen grundläggande synpunkter på nationell bildning inom ett bevarat klassamhälle.

Då pedagoger i Linköping förordnades inom redaktionsarbetet förstärktes de kyrkliga kraven på läsebokens innehåll. Redan från början hade fyra huvudområden fastställts: historia, geografi, naturkunskap och praktisk ekonomi, vilka tillsammans skulle ge insikter om fosterlandet. Men ur kyrklig synvinkel fanns motsättning mellan världslig och religiös historia och konflikt mellan Guds skapelse och naturvetenskapliga förklaringar. Den liberala pressen väckte debatt om den kyrkliga dominansen och efterlyste litteraturläsning med sikte på nationell och nordisk folkbildning. Petersson understryker också de förändrade relationerna till prästerskapet som blev en politisk följd av representationsreformen.

1866 blev Artur Hazelius ny läseboksredaktör. Hans vetenskapliga språkstudier hade övertygat honom om språkbildningens och litteraturläsningens betydelse för folkets breda lager. Petersson koncentrerar sin framställning kring Hazelius kontakter med tysk pedagogik, som bl.a. gav insikter i fostran via skönlitteratur. Tyska läseböcker gav förebilder till gruppering i motivkretsar och teman. Hazelius intentioner var alltså att skapa en läsebok som medel att stärka den nationella identiteten genom läsning.

Ecklesiastikminister F.F. Carlson ingrep själv i den slutliga redigeringen. Han föredrog ibland vetenskapliga texter då Hazelius föreslagit folklig litteratur och berättelser för barn, konstaterar Petersson. Hon presenterar den poesi i skandinavisk och svensk-nationell anda som infogats i bokens olika avdelningar och hon visar hur ideologi och pedagogiska syften genomgående styr texturvalet. Det stoff som Hazelius måste

utesluta i redigeringen samlade han i en egen läsebok: *Fosterländsk läsning för barn och ungdom*.

Recensenters och pedagogers omdömen om *Läsebok för folkskolan* är en mätare på hur boken mottogs. Ofta är det sakinnehållet i enskilda texter som uppmärksammas i relation till aktuella åsikter. Den historiska framställningen av Kalmarunionen diskuteras med hänsyn till skandinavistiska drömmar om union i samtiden. Detaljgranskning av texturvalet innehåller jämförelser med likartade danska och norska läseböcker. Det noteras också att folksagor och sägner var populära, men på vissa håll ansågs det problematiskt att de handlade om vidskeplighet, vilket fördömdes i folkbildningen. I didaktiskt syfte påpekades att ordspråk och tänkespråk bör läsas tillsammans med texter som ger tillämpning. Från kyrkligt håll riktades kritik mot att idealism i så hög grad knöts till fosterlandet och inte längre till religionen.

I avhandlingens sista kapitel behandlas den nordiska sångskatten. Förteckning av repertoarer i folkskolan ger en god bild av vilka värden som uttryckts i sångens gemenskap. Hur sånger inplaceras i olika avdelningar i läseboken bekräftar att poesin förstärker känslan för det nordiska och nationella i historia, natur och andra teman. Den samlade nordiska sångskatten kan också ge en inblick i traditionsfastheten i körsången.

Utformningen av *Läsebok för folkskolan* beskrivs

noggrant och detaljerat med ett brett källmaterial. Redaktörernas pedagogiska och ideologiska perspektiv och utblickar ställer bokprojektet i centrum. Läseboken blir till inom redaktionerna men också inom politiska, sociala, intellektuella strukturer i 1860-talets Sverige. Det hade därför varit önskvärt med en idéhistorisk syntes för att tydliggöra denna process på ett övergripande plan. Inga-Lisa Peterssons syfte är också att "se modeller för hur nationalismen kunde fungera på olika nivåer". Nationalism presenteras i en mängd uttalanden och beskrivningar. En samlad analys av tanke- och handlingsmönster kunde ha fördjupat sammanhangen.

Läseboken kan uppfattas som kodex för nationell fostran. Det hade därför varit intressant med en belysning av den "utförbarhet" som Almqvist gjort central i sin skrift om skandinavismen. Det hade också varit angeläget med reflektioner kring genomslag i läseboken av Hazelius etnografiska och litterära bildningsideal. I praxis blev den en bok där barn under decennier skulle utveckla läsfärdigheter och ta till sig texternas innehåll. För att förstå vilka kunskaper och föreställningar som förmedlats till barnen är det nödvändigt att gå in i texter som de läst. Exempel på hur innehåll uttryckts i språk och berättarsätt kunde ha gett närhet till bokens användning.

Ingrid Nordström, Lund